

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Sarkamo, Ville

Title: Tykkimies Lars Dahlberg (1746-1818) : tapaustutkimus ruotsalaistaustaisen sotilaan etsimisestä ja Suomeen jäämisen syistä

Year: 2019

Version: Published version

Copyright: © Suomen Sukututkimusseura, 2019

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Sarkamo, V. (2019). Tykkimies Lars Dahlberg (1746-1818) : tapaustutkimus ruotsalaistaustaisen sotilaan etsimisestä ja Suomeen jäämisen syistä. *Genos*, 90(1), 15-27.

Tykkimies Lars Dahlberg (1746–1818)

Tapaustutkimus ruotsalaistaustaisen sotilaan etsimisestä ja Suomeen jäämisen syistä

Ville Sarkamo

Ruotsista laivattiin 1700-luvulla Suomeen sotilasjoukkoja muun muassa täyttämään suuren Pohjan sodan synnyttämää miesvajetta ja rakentamaan Viaporin merilinnoitusta. Tuhansien miesten elämänkohtalot olivat erilaisia; toiset palasivat Ruotsiin, toiset asettuivat pysyvästi Suomeen. Tässä artikkelissa tarkastellaan Suomeen värväytyksi sotilaaksi asettuneen tykkimies Lars Dahlbergin (1746–1818) elämänkohtaloa ja sitä, miten hänen tarinaansa on päästy käsiksi sotilasasiakirjojen sekä suomalaisten ja ruotsalaisten kirkonkirjojen tietoja yhdistämällä.

Suomeen tullut tykkimies ruotsalaisissa kirkonkirja-aineistoissa

Keskikesäisessä Helsingissä on 15. heinäkuuta 1775 meneillään pääkatselmus. Kuninkaallisen Majesteetin Tykistörykmentin Suomen pataljoonan yksi komppania on tarkastusvuorossa. Kirjurina toimiva kapteenin lähin mies, uusmaalainen luutnantti Emanuel ”Emil” Bergius, pitää kirjaa tapahtuvasta, tai ainakin valvoo apulaisina toimivien kirjureiden toimintaa. Tarkastuksen kohteena on kapteeni Sjöbladın tykkikomppania. Bergius on tarkka komppanian miehistä ja erityisen tarkka heidän varusteistaan. Hän kirjaa ylös tykkimies numero 17:n kohdalle: ”Tykkikonstaapelin apumies, tykkimies numerolla 17, Jöran Bäck, on karannut varusteineen 17. syyskuuta 1774. Hänen tilalleen on päivämäärällä 16. seuraavaa lokakuuta otettu, värvätty ja hyväksytty kuuden vuoden pestille (*Capitulanten*) numerolla 17 tykkimies Lars Dahlberg.”¹

Mies on pituudeltaan viisi jalkaa ja seitsemän tuumaa.² Hän on syntynyt Taalainmaalla ja ollut palveluksessa 8/12 vuotta eli noin kahdeksan kuukautta. Ikää miehellä on 29 vuotta ja yksi täysi kuukausi. Hän on siviilisäädyltään naimaton. Erikoismainintana hänen kerrotaan olevan kirvesmies. Viimeisessä sarakkeessa todetaan, että hänet on hyväksytty palvelukseen. Näin Lars Dahlberg ilmestyy Emil Bergiuksen kynästä

historian lehdille kahdeksan kuukauden palveluksen jälkeen. Mutta mistä, miten ja miksi taalainmaalainen mies on päätyntä tykkimieheksi Suomeen?

Ruotsalaistaustaiset sotilaat ovat tutkittu ilmiö, mutta lähdön taustat ovat jääneet oikeastaan arvailujen varaan, jos niitä on lainkaan pohdittu. Tässä artikkelissa arvioidaan sitä, millaisia suku- ja henkilöhistoriallisia syitä oli taustalla, kun mies lähti Ruotsista ja asettui pysyvästi Suomeen. Toisaalta tarkoituksena on kuvailla niitä tutkimuksellisia keinoja ja prosesseja, joiden avulla tällaisiin henkilökohtaisempiin asioihin voi päästä käsiksi. Tässä artikkelissa³ käydään läpi suomalaisista kirkonkirjoista ja sotilasasiakirjoista löytyvän henkilön etsimistä ja löytämistä ruotsalaisista kirkonkirja-aineistoista, lähinnä sukututkimuksellisia tarpeita silmällä pitäen, sekä avataan Suomeen päätyneiden sotilaiden taustoja ja lähdön motiiveja.

Artikkelin lähteenä on käytetty tykistön pääkatselmusrullia, suomalaisia ja ruotsalaisia kirkonkirjoja sekä henkikirjoja. Lisäksi näiden aineistojen tietojen saavuttamisessa on käytetty apuna Pirkko Karjalaisen tekemiä muistiinpanomerkintöjä, joita säilytetään Hirvensalmen Dahlbergit -sukuseuran yksityisarkistossa.

Lars Dahlbergista kertovaa pääkatselmuk-

sen sotilasrullaa säilytetään Ruotsin sota-arkistossa Tukholmassa. Suoria johtolankoja tästä kauemmaksi menneisyyteen ei hänestä ole. Suomalaisten kirkonkirjojen aineistoista löytyneistä tiedoista selviää kuitenkin Larsin syntymäpäivä 12. tai 18. toukokuuta 1746 ja synnyinmaakunta Taalainmaa. Yllä mainittu katselmuksluettelo antaa niin ikään miehelle syntymäpaikaksi Taalainmaan ja syntymäajaksi toukokuun lopun vuonna 1746. On siis olemassa kaksi eri viranomaislähdettä, suomalaiset kirkonkirjat ja Ruotsin sotavoiman asiakirjat, jotka antavat toisiaan vastaavan tiedon miehen taustasta. Voisiko Lars Dahlberg löytä Taalainmaalta pelkästään näiden tietojen avulla?⁴

Taalainmaa kuului 1740-luvulla Kopparbergin läänin pois lukien pieni osa Äppelbota, joka kuului Västmanlandin läänin. Läänien asiakirjoja säilytetään Upsalan maakunta-arkistossa, joskin ne olisivat olleet tilittavissa mikrofilmeinä. Täältä on löydettävissä tieto Larsin alkuperästä, mutta se on tuhansien sivujen ja satojen kirkonkirjojen joukossa. Etsintä vielä hiljattain olisi ollut valtava urakka. Nykyään digitalisointi on tullut avuksi ja sitä on tehty systemaattisesti käyttäjäystävällisyyden näkökulmasta juuri Ruotsissa. ArkivDigital-palvelun takaa löytyy mahdollisuus kirkonkirjojen selaamiseen kotikoneelta. Tämä mahdollistaa neulaheinäsuovasta -tyyppisen etsinnän kirkonkirjojen tuhansien sivujen joukosta. Tehtävänä on siis löytää Lars Dahlberg tai toukokuussa 1746 syntynyt Lars-niminen poikalapsi kirkonkirjojen syntyneiden joukosta.⁵

Seurakuntien arkistoista löytyy Kopparbergin läänistä kahlattavia kastettujen- ja syntyneiden luetteloita vuodelta 1746 yhteensä 43 seurakunnasta. Aineistot ovat säilyneet kaikista seurakunnista. Lars oli 1740-luvun Taalainmaalla tavallinen etunimi, joskaan ei kaikkein yleisimpien joukossa. Kaikissa seurakunnissa ei syntynyt vuonna 1746 yhtään Lars-nimistä poikaa ja monissa vain yksi. Esimerkiksi Stora Tunan seurakunnassa syntyi 1746 yli 100 poikaa, mutta vain yhden nimi oli Lars.⁶

Maakunnan kaikkien kirkonkirjojen läpikäynti seurakunta seurakunnalta kaikki vuonna

1746 syntyneet lapset selaten on suuri urakka, mutta lopulta se on valmis. Koko läänin kirkonkirjojen tuhansien syntyneiden lapsien tiedoista löytyi 57 vuonna 1746 syntynyttä Larsia. Kun rajaamme syntymäajankohdan tarkasteltua päivämäärille 12. tai 18. toukokuuta, Moran pitäjistä löytyy yksi 17.5. syntynyt ja 18.5.1746 Larsiksi ristitty poikalapsi, jonka isän nimi on Per Larsson ja äiti Anna Larsdotter. He asuvat Kråkbergin kylässä Moran kirkonkylän kylässä. Isällä on vielä useassa asiakirjassa etuliite Bogg tai Bågg. Tapa on Taalainmaalle ominainen ja sillä viitataan taloon. Larsin isä on siis Boggin talon Per Larsinpoika. Asiakirjoissa Lars itse esiintyy milloin poikana, milloin renkinä, milloin Boggin Lars Perssonina. Dahlberg-nimeä ei sen sijaan löydy. Mistä se kertoo?⁷

Dahlberg-nimen tausta ja Lars Perssonin kytkeminen Lars Dahlbergiin

Yleisellä tasolla tiedetään, että sotilaille annettiin monesti sotilasnimi, joka jäi periytyvään käyttöön sukunimeksi. Monesti uudelle miehelle annettiin rulliin merkittäessä numerossa aiemmin palvelleen miehen nimi. Kun tässä tapauksessa tiedetään, että Larsin numerossa palvelut edellinen mies, karkuri Jöran Bäck, oli nimenomaan eriniminen henkilö, jää jäljelle oikeastaan kaksi vaihtoehtoa. Dahlberg oli joko Larsille pestauduttaessa annettu sotilasnimi tai sitten se oli hänen käytössään ollut sukunimi. Porvareilla oli monesti Dahlberg-tyyppisiä nimiä, toisaalta myös sotilaille annettiin yhtenä nimimuotona porvarisnimiltä kalskahtavia luontoon kytkeytyviä kaksiosaisia nimiä.⁸ Kun tiedetään, että Lars oli kotoisin Taalainmaalta ja hänen syntymäaikansa on jo melko tarkkaan tiedossa, voidaan vastausta lähteä hakemaan kirkonkirjojen avulla.

Kytkestä Dahlberg-nimen ja touko-kesäkuussa 1746 syntyneen Larsin välillä ei kirkonkirjoista ilmene. Tämä ei ole mitenkään yllättävää, vaan pikemminkin hyvin tyypillistä. Dahlberg näyttää olevan siis sotilasnimi. Lars Persson on todennäköisesti saanut nimensä astuessaan palvelukseen Sjöbladins tykkikompaniaan. Nimenantajana voi hyvin olla samainen luutnantti Emil Bergius tai häntä avustanut

nimettömäksi jäävä kirjuri, joka kirjaa Larsin rulliin kahdeksan kuukautta hänen palvelukseen astumisensa jälkeen.⁹

Siten nimen pohjana olisi Taalainmaan mies Kopperbergin läänistä: Dahlarina + Kopperberg = Dahl+Berg? Toisaalta syntyneiden ja kastettujen luettelossa Larsin kotikyläksi mainitaan Kråkberg, joka voi oikeastaan olla vielä todennäköisempi lähde nimen loppuosaan. Lars Persson Kråkbergin kylästä Taalainmaalta esiintyy joka tapauksessa tästä eteenpäin nimellä Dahlberg, joka periytyy hänen jälkeläisilleen.¹⁰ Nimelle Dahlberg on täten helppoa keksiä luonteva selitys, mutta se perustuu päättelylle, täysin aukotonta ja varmaa se ei ole.¹¹

Sjöbladnin tykkikomppaniaan ilmestynyt, Taalainmaalla syntynyt Lars Dahlberg, ei suoraan yhdisty Lars Perssoniin. Kuitenkin olisi erittäin epätodennäköistä, että kyseessä ei olisi sama henkilö. Kahdesta eri lähteestä, suomalaisista kirkonkirjoista ja Ruotsin armeijan pääkatselmusrullista, löytyy samalla syntymäajankohdalla Taalainmaalla syntynyt mies. Tietoa on pidettävä lähtökohtaisesti luotettavana. Kirkko piti tarkkaa kirjaa syntyneistä 1740-luvulla.

Larsin löytyminen Taalainmaan oloissa keskeisestä ja suuresta Morasta tukee edellä esitettyä hypoteesia, sillä täältä varmasti lähdettiin maailmalle peräpitäjiä runsaammin. Kun tiedetään, että Lars Dahlbergin poika Suomessa oli nimeltään Petter (nimimuunnos Peristä) näyttäisi siltä, että suvussa nimimuoti on mennyt Lars-Per-Lars-Petter. Lisäksi kirkonkirjoista selviää tutkimuksen edetessä, että Lars Persson häviää Morasta juuri samana ajankohdalla, kun Lars Dahlbergin olisi pitänyt sieltä lähteä. Lähtöä tukevia inhimillisiä vaikuttimia löytyi selvityksen edetessä vielä lisääkin. Lars Perssonin syntymäaika, elämänvaiheet ja tapahtumat etenkin 1770-luvun alussa käyvät hyvin yhteen Suomessa myöhemmin vaikuttaneen tykkimies Lars Dahlbergin kanssa.

Larsin perhetausta Kråkbergin kylässä Taalainmaalla

Selvityksen alkuvaiheessa oli vasta tieto Lars Perssonin olemassaolosta, mutta miten jatkaa tutkimusta eteenpäin? Syntyneiden ilmoitus ei

anna muita tietoja kuin lapsen syntymäpäivämäärän 17.5., kasteen päivämäärän 18.5. ja päivämäärän osallistumisesta ensimmäiseen jumalanpalvelukseen. Muita tietoja ovat vanhempien ja kummien nimet, mutta näissä ei ole mitään henkilötietoja, kuten syntymävuosia, joista jatkaa eteenpäin.¹² Selvitystä on jatkettava kirkonkirjojen kahlaamisella. Eri kirkonkirjoja selatessa huomio kiinnittyy Moran komppanian ruotusotilaisiin. Olisiko Lars pestautunut Morassa sotilaaksi ennen Suomeen päättämistään? Moran sotilaiden rullien läpiseläminen on jälleen yksi nimilistoja vilisevä työ, mutta Larsia ei löydy. Tämä hypoteesi on hylättävä.¹³

Pääsisikö Larsiin kiinni hänen vanhempiansa iäki arvuuttelema? Lars on syntynyt 1746, joten löytyisikö hänen vanhempiaan Anna Larsdotteria tai Per Larssonia hakuammunnalla? Muutama vuosi syntyneiden luettelon selausta 1720-luvun alusta ei tuo tulosta. Vihittyjen luettelosta löytyy lopulta kuitenkin tieto Larsin vanhempien vihkimisestä Kråkbergin kylässä toisena paastonajan sunnuntaina vuonna 1744 eli helmikuun 25. päivän tienoilla.¹⁴ Vihityt ovat Per Larsson ja piika Anna Larsdotter. Tästä päivämäärästä voi edetä kohti Larsin syntymäpäivää taas syntyneiden ja kastettujen luettelossa. Vuosilta 1744–1746 ei löydy heille lapsia. Näin selviää, että Lars on vanhempiansa esikoinen.

Vanhempien syntymäaikoja ei kuitenkaan löydy ja tutkimus tuntuu jälleen toivottomalta. On selattava ja silmäiltävä vielä koko aineistoa, Moran kirkonkirjojen hakemistoa. Lopulta huomio kiinnittyy alkusilmäykseltä kaikkein kaoottisimmalta vaikuttavaan aineistoon eli ”katekismuksen tenttauskirjoihin” (*husförhörslängd*). Jälleen monisatasivuista aineistoa selaimalla yhdestä kirjasta löytyy hakemisto, jossa Kråkbergin kylä mainitaan. Epäuskoksen selaimisen jälkeen silmiin pamahtaakin todellinen jättipotti: Lars Persson -niminen poika, jonka syntymäaika on merkitty päivälleen etsityn mukaisesti 17.5.1746. On siis varmaa, että tämä nyt löydetty Lars on sama Lars kuin syntyneiden kirjoista löytynyt Lars ja nyt on jo kaksi asiakirjaa 17.5.1746 syntyneestä Taalainmaan Larsista. Larsilla näkyvä olevan myös häntä viisi

vuotta nuorempi sisko Anna Persdotter, jonka syntymäajaksi on merkitty 1.5.1751.¹⁵ Perhettä siis on. Nämä tiedot varmentuvat sarjan edellisistä katekismuksen tenttauskirjoista, jotka kattavat vuodet 1732–1757. Larsin isän nimi on merkitty etuliitteellä vävy (*måg*) Per Larsson.¹⁶

Eteenpäin vievin tieto on kuitenkin asiakirjoissa olevat Larsin vanhempien syntymävuodet. Molemmat ovat syntyneet 1719. Per Larssonin syntymävuodelta löytyy vain yksi Per Larsson ja hän on syntynyt 10.12.1719 Kråkbergin kylässä. Näyttää siis ilmiselvältä, että kyseessä tosiaan on Larsin isä.¹⁷ Larsin isän tiedoista löytyvät hänen vanhempansa. Larsin isän nimi on Lars Olsson, isänäidin taas Karin Persdotter, hekin samasta Kråkbergin kylästä.¹⁸ Larsin suku näyttää siis olleen varsin vakiintunut Moraan ja Kråkbergin kylään useiksi sukupolviksi. Suomeen saapuneen miehen taustalla ei siis ilmene monisukupolvista muuttoliikkeitä. Voi siis olla, että Larsin Suomeen muuton taustalla on jokin dramaattisempi syy.

Aineisto on osoittautunut hyödylliseksi ja ryhdyn seuraavaksi selvittämään, löytyykö Larsin lapsuuden perheestä lisää tietoja. Piakkoin näiden kirjojen uuttera selaaminen tuo eteen surullisen uutisen. Larsin äiti on kuollut 39-vuotiaana vuonna 1758. Asiakirja kuittaa tapahtuneen vaimon nimen yli vedetyllä viivalla. Sen alla komeilee uusi nimi. Larsin isä Per on ottanut itselleen uuden vaimon vuonna 1759, reilu vuosi vaimonsa kuoleman jälkeen. Elämän, ja varsinkin työn elannon hankkimiseksi, on jatkettava. Vuonna 1726 syntynyt uusi vaimo ja Larsin äitipuoli on nimeltään Karin Andersdotter. Täältä löytyy myös tärkeä tieto, että Lars on ollut ehtoollisella vuonna 1762. Lars on siis vielä 16-vuotiaana Moran Kråkbergin kylässä.¹⁹

Selvitys kohdistuu nyt Larsin äidin kuolin-kuulutukseen, sillä päivämäärä on tarkka. Sukuselvitystä tehtäessä patronyymit, Perssonit, Olssonit, Larssonit, Anders- ja Persdotterit, alkavat vilistä silmissä ja saa olla tarkkana, etteivät henkilöt mene sekaisin. Patronyymit tuottavat päänvaivaa sukuselvittäjälle, mutta aikalaisille ne olivat käteviä. Ihminen tunnettiin isänsä lapsena. Kylästä pois lähdettäessä riitti, kun kertoi olevansa Lars Perinpoika siitä ja siitä kylästä.

Nimistö oli ihmisten elinolojen mukaista ja arjessa toimivaa.²⁰

Etsintä jatkuu ja Larsin äidin Anna Larsdotterin kuolin-kuulutus löytyy.²¹ Annan kuolinsyy selviää. Hän näyttäisi kuolleen ennenaikaiseen synnytykseen (epäselvä teksti tulkittu *ertij...födelsen...*). Kuulutuksesta selviää vielä Annalla olleen miehensä Bogg Per Larssonin kanssa neljä lasta, joista kolme on poikia ja yksi tytär, joskin kaksi pojista oli jo äitinsä seurana haudassa. Tämä varmentaa Larsilla olleen sis-konsa ohella kaksi veljeä, mutta molemmat veljet ovat kuolleet nuorena. Kuolinilmoituksen mukaan ”Anna jäivät surullisina kaipaamaan hänen miehensä Bogg Per Larsson, jonka kanssa he olivat eläneet rakkaudessa 14 vuotta [naimisiin 25-vuotiaana] ja jonka kanssa Anna sai neljä lasta, kolme poikaa ja yhden tytön, joista kaksi poikaa on jo kuollut. Kumpikaan elossa olevat [lapset] eivät ymmärrä tapahtunutta ja kaipaavat äitiään.”²² Lars oli siis esikoinen, joka sai kaksi veljeä ja sisaren. Vuoteen 1758 mennessä molemmat veljet olivat kuolleet vuosina 1750 ja 1753.²³

Larsin dramaattiset viime vaiheet Taalainmaalla

Tähän mennessä on Larsin perheen kohtaloihin saatu selvyttä. Entä Lars? Löytyykö asiakirjoista viitteitä hänen Suomen lähtönsä ajankohdasta tai kenties jopa siihen vaikuttaneista syistä? Selvitys jatkuu käymällä läpi kirkonkirjoja ja ruokakuntia vuosilta 1770–1775. Elämä näyttää jatkuvan Kråkbergin kylässä samaa rataansa. Kirkonkirjat kuvaavat elämäkirjoja seurakunnan hallinnon ”tirkistysaukon kautta”. Lapsia syntyy ja kastetaan, vanhuksia kuolee. Ihmiset menevät naimisiin ja hankkivat kummeja. Luku-kinkereitä pidetään ja väki tuntuu olevan etupäässä hyvinkin lukutaitoista. Silmiinpistävä erona nykyaikaan näkyvät lähinnä sairaudet ja niistä aiheutuva korkea kuolleisuus. Lopulta vastaan tulee tuttu ruokakunta. Lars Persson on mennyt naimisiin 1771! Vaimon nimi on kuitenkin vedetty yli; vuonna 1747 syntynyt piika Margaret Persdotter on kuollut 7.6.1771.²⁴

Larsin lähdön taustalla näyttää olevan traaginen tapahtuma. Lars on mennyt naimisiin

1.4.1771 ja hänen tuore vaimonsa on kuollut samana vuonna, vain kahden kuukauden avioliiton jälkeen. Kuolleiden kirjojen nekrologi, jossa pappi tuo korostuneesti surun esiin, kertoo Margaretin kuolleen sairauteen.²⁵ Lars lie-nee ollut vakiintumassa kotipitäjäänsä, mutta kohtalo on puuttunut julmalla tavalla peliin. Hän on menettänyt nuorena kaksi veljeään, äitinsä ja nyt tuoreen vaimonsa. Myöhemmin selvityksen edetessä vaimon kuolinsyöksi varmistuu syöpä (*kräfta*).²⁶

Tiedon yllättävyyttä lisää se, että Sjöblad in komppanian sotilasrullassa Lars on merkitty naimattomaksi. Tämä onkin kruunun näkökulmasta totta ja olennainen seikka, mikä vaikuttaa hänen toimiinsa ja asemaansa komppaniassa. Lars on siis ollut Suomeen tullessaan itse asiassa leski. Myös Larsin isä Per on merkitty kuolleeksi heinäkuussa 1773, epäselvän merkinnän mukaan ”Gagnäffsa”. Gagnef on pieni paikkakunta Taalainmaalla noin 70 kilometriä Morasta lounaaseen. Gagnefin kirkonkirjojen kuolleiden luetteloista löytyy kirjaus Per Larssonin kuolemasta 54-vuotiaana. Hän on sairastunut Tukholmassa käydessään kahdeksan päivää aikaisemmin todennäköisesti mätä- eli pilkkukuumeeseen (*rotfeber*).²⁷

Selvitys Morassa etenee lopulta viimeiseen ja kaikkein ratkaisevimpaan vaiheeseen: lukukinkerikirjojen seuraavaan kappaleeseen, vuosiin 1775–1780. Tutkimuksen tekijää alkaa hirtittää teoreettinen mahdollisuus: mitä jos tämä pitkään seurattu Lars Persson jatkaa lopulta kumminkin tyytyväisenä eloan asiakirjoissa Moran Kråkbergissä?

On jälleen kahlattava kirkonkirjoja läpi ja lopulta osutaan tutun ruokakunnan kohdalle. Paikalla on Per Larssonin nimi, mutta epäselvä merkintä viittaa leskeen eli Larsin isän myöhemmin ottamaan toiseen vaimoon Kariniin. Hän elelee ja osallistuu lukukinkereihin ainakin vuoteen 1784 saakka. Larsin sisko on mennyt naimisiin samaisen Kråkbergin kylän toiseen taloon (nro 24) vuonna 1777 Smiss [?] Mats Perssonin kanssa.²⁸ Lars sen sijaan loistaa asiakirjassa poissaolollaan ja koko ruokakunta näkyy tässä kohtaa hajoavan. Siskon perheen tarinalla on myöhemmin surullinen

loppu. Maaliskuussa 1791 mätä- eli pilkkukuume (*rotfeber*) iskee talouteen ja Larsin sisko lapsineen menehtyy muutamien päivien aikana. Kuolinilmoituksessa mainitaan hänellä olleen neljä lasta, jotka ovat kaikki kuolleet. Aviomies Mats Persson kuolee sydämen pistokseen (*håll*) vuotta myöhemmin 13.6.1792.²⁹

Larsin avioliitto on päättynyt traagisesti vaimonsa kuolemaan vuoden 1771 puolivälin jälkeen. Tätä on seurannut Larsin isän kuolema heinäkuussa 1773. Larsin elämässä näkyy olleen suuria dramaattisia muutoksia ja menetyksiä. Vielä kun hänen siskonsa perhe kuolee myöhemmin kokonaisuudessaan, ei hänelle enää jää lähisukulaisia Moraan. Larsin muutto pysyvästi Suomeen alkaa näyttäytyä inhimilliseltä, traagiselta ja ymmärrettävältä. Sjöblad in tykkikomppaniassa on useita muitakin nyky-Ruotsin alueelta muuttaneita miehiä, joten Larsin tarinaa ei ehkä kuitenkaan voi pitää poikkeuksellisenä. Ehkäpä monen muunkin Suomeen tykkimieheksi värväytyneen sotilaan taustalta löytyy jokin inhimillinen tragedia. Elämä 1700-luvun lopulla on kovaa, kuolema ja muutos kuuluvat siihen.

Tykkimies Lars Dahlberg Suomessa

Seuraavat vuodet vuoden 1771 loppupuoliselta lokakuuhun 1774 ovat muuten hämärän peitossa, mutta henkikirjojen mukaan Lars on ollut vuonna 1774 vielä Kråkbergissä mutta 1775 jo Tukholmassa.³⁰ Vaimonsa menettänyt Lars on siis lähtenyt tässä vaiheessa eteenpäin Tukholmaan. Varmaa on, että Lars astuu tykkimiehen palvelukseen lokakuussa 1774 tykkikomppaniaan, jolle pidetään kesällä 1775 pääkatselmus Helsingissä. Larsin värväytymisen lieene tapahtunut Ruotsin puolella Tukholmassa, josta siirtyminen Suomeen tapahtuu vuoden 1775 keväällä tai kesällä.

Hänen sotilasrullassaan³¹ on merkintä erikoistaidosta: kirvesmies. Lars on siis kätevä käsistään, mistä kruunu ottaa kaiken irti. Karhuri Jöran Bäckin tilalle tykkikomppania on varmasti halukkaasti ottanut kirvesmiehen. Katsottiinko, että taitavista veistäjistä oli pulaa ja kun kerran tykkimiehen varusteita ei välttämättä ollut tuosta vaan heti antaa poisvietyjen

tilalle, oli osuvampaa pestata kirvesmies? Oliko Lars ylipäänsä lopulta työnkuvaltaan enemmän kirvesmies kuin tykkimies? Olikohan Lars työskennellyt kirvesmiehenä jo Tukholmassa sotaväkeen värväytyessään? Moni kysymys jää vastausta vaille. Tykkimiesten päivittäinen palvelus koostuu kahden kolmasosan ajasta erilaisesta työpalveluksesta ja vain yhden kolmasosan vahtipalveluksesta. Harjoitukset tulevat tietysti tämän päälle. Työtä riittää kasarmeillakin, mutta työkomennuksille lähdettiin kauemmaksiin.³²

Larsin ilmestyminen Uudellemaalle tuona aikana ei ole mitenkään epätavallista, joskin miehen henkilökohtaiset syyt lähdölle saattavat sellaisia olla. Tekeillä on Ruotsin valtakunnan suurin rakennushanke: mahtavan Sveaborgin eli Viaporin, nykyisen Suomenlinnan, rakennusprojekti. Vaikka projektin kiivain rakennusvaihe on 1770-luvulla jo ohi, on trafiikki Tukholman ja Helsingin välillä melkoista. Tavaraa ja ihmisiä kulkee puolin ja toisin. Vanhastaan oli tyyppillistä mennä Suomen puolelta kausitöihin Ruotsiin, mutta nyt ihmisvirtaa on paljon myös toisinpäin. 1740-luvulla siirrettiin paljon ruotsalaisia linnoitustöihin Loviisaan ja Helsinkiin. Pelkästään vuosina 1751–1753 Helsingin ja Loviisan linnoitustöihin laivattiin neljä ruotsalaisrykmenttiä.³³

Rakennusprojekti tarjosi valtavasti mahdollisuuksia erilaisille ihmisille. Rikkaat porvarit pestautuivat upseereiksi, saavuttivat aatelisarvoja, myivät omia tuotteitaan kruunulle toimien samalla ostajina ja myyjinä. Tulonteko oli varmaa ja se herätti katkeruutta. Esimerkiksi Lars Tersmeden, entinen porvari ja nyt aateloitu upseerismies, oli juuri tällainen ”konna”, joka suututti Helsingin porvarit. He valittivat räikeästä korruptiosta etupäässä turhaan, mutta paremman puutteessa pistivät Tersmedenistä liikkeelle ilkeitä juoruja. Tersmeden puolusti tulisesti vielä tuoretta aateliskunniaansa oikeuden edessä.³⁴ Augustin Ehrenswardin johtama ja pitkälti ranskalaisten rahoittama Viapori-projekti eteni, muttei koskaan lopulta valmistunut. Pelkkä puolustuslinnoitus Viapori ei ollut. Kyseessä oli nopean hyökkäyksen idealle pohjautuva saaristolaivaston tukiasema, josta

oli tarkoitus sopivan tilanteen koittaessa hyökätä suoraan Pietariin. Hanke jäi kesken ennen Suomen sotaa 1808–1809, jolloin Viapori ja koko Suomi menetettiin venäläisille.³⁵

Myös Larsin komppanian miehiä oli välillä komennuksilla Viaporissa. Helsinki–Viapori oli tyyppillinen linnoituskaupunki, kaksoiskaupunki, joka kasvoi vauhdilla. Tykkimiehet majoitettiin aluksi etupäässä porvariskoteihin Helsingissä, mutta lukuisten valitusten saattelemina vuonna 1744 syntyi ensimmäinen niin kutsuttu Gyllenborgin parakki ja 1748 perustettiin kasarmit Ullanlinnaan ja Siltasaareen. Vuonna 1777 valmistui uusi tykkipiha ja kasarmi Katajanokalle. Larsin kirvesmiehen taidot yhdistyivät varmasti tavalla tai toisella tähän Viaporin rakentamiseen ja noin 2000 asukkaan Helsingin kehitykseen. Mitään varmuutta ei ole siitä, millä tavalla hänen asumisensa on järjestetty. Komppania vaikuttaa ja näkyy Helsingissä, harjoittelukenttänä toimii Kamppi aivan nykyisen Helsingin ytimessä.³⁶ Lars Dahlberg avioituu aika pian Anna Eriksdotterin (1746–1815) kanssa. Esikoispoika Petter Larsson Dahlberg syntyy 10.9.1779 eli viisi vuotta Larsin sotaväen rulliin kirjaamisen jälkeen. Tytär Anna syntyy Porvoon Jackarbyssä 13.4.1794. Myöhemmissä kirkonkirjoissa on maininta Larsin asumisesta perheineen Porvoon Jackarbyssä ennen Pernajaan muuttoa, joten Lars perheineen asettuu sinne. Olettaa voi, että kotipaikan valintaan vaikutti se, mistä vaimo oli kotoisin.³⁷

Saavuttuaan Suomeen alle kolmikymppisenä naimattomana miehenä, tai siis oikeamin leskenä, ei ole yllättävää, että Lars avioitui nopeasti. On jäänyt avoimeksi, kuinka suuri osa Ruotsista saapuneista sotilaista asettui Suomeen. Avioliiton myötä Lars kotoutui suhteellisen nopeasti. Tilannetta helpotti varmasti myös se, että moni muukin ruotsalaissoitilas tai suomalainen ruotutoveri asettui viettämään eläkepäiviään varuskuntakaupunkeihin tai niiden lähiympäristöön.³⁸

Suomalaiset tutkijat ovat viitanneet taloudellisten vaikutusten ohella jonkin verran varuskuntakaupunkiin sijoitettujen suomalaisten tai ruotsalaisten sotilaiden ja paikallisten naisten välisiin suhteisiin.³⁹ Ilmiön tarkempi kartoitus

on kuitenkin jäänyt tekemättä muun muassa puutteellisen aineiston johdosta. Joukko-osastojen ja etenkin ruotsalaisten joukko-osastojen pitkäaikainen oleskelu linnoituspaikkakunnilla ei ole voinut olla vaikuttamatta paikkakuntien väestön genealogiseen, jopa kulttuuriseen perintöön. Suomalainen tutkimus on yleensäkin keskittynyt enemmän maastamuuton tutkimukseen kuin maahanmuuton tutkimukseen.⁴⁰ Lars on joka tapauksessa yksi elävä todiste tästä ruotsalaissotilaiden maahanmuutosta ja kotoutumisesta Suomeen.

Tykistö ja Larsin tykkikomppania pienyhteisönä

Tykistöä kehitettiin voimakkaasti uutena aselajina läpi 1600- ja 1700-lukujen. Ruotsin soturikuninkaista erityisesti Kustaa II Aadolf oli sotataidon kehittäjä, armeijan uudistaja ja uusien aselajien innokas kehittäjä. Tulivoimaa tuli kasvattaa, tykkeitä valmistaa halvemmalla ja Ruotsin tapauksessa ennen kaikkea niitä piti pystyä myös liikuttamaan. Ruotsin suurvalta oli kuitenkin erityisesti miesmäärältään niukasti resursoitu vihollisiinsa verrattuna, joten tehokkuuden tavoittelun lisäksi tarkoituksena oli saada hyökkäyssodankäyntiin soveltuva liikuttava tykistö.⁴¹

Tykkien koko ilmoitettiin niiden ampumien kuulien painon mukaan nauloina tai vanhahtavasti paunoina (*pund*). Kolmenaulaisen eli niin sanotun rykmentinkanuunan kuulan läpimitta oli 7,7 senttiä ja paino 1,3 kiloa. Kanuuna itse painoi tuliasemakuntoisena 460 kiloa. Larsin komppaniassa käytettiin harjoituksissa viiden 3-naulan kanuunan lisäksi yhtä suurempaa 6-naulan kanuunaa.⁴² Kanuunan tulinopeus oli noin neljä laukausta minuutissa, joten niillä ampuminen oli jalkaväen muskettimiehiä nopeampaa. Kanuunaa liikuttamaan tarvittiin kuitenkin useampi hevonen. Ruotsin armeija pyrki pitkään ratkaisemaan taistelut pääasiassa miekoin lähitaistelussa. Esimerkiksi Pultavan suurtaistelussa 1709 Ruotsin armeijalla oli taistelukäytössä vain muutama kanuuna. 1720-luvun jälkeen tykistö oli kuitenkin jo vakiintunut omaksi aselajikseen. Tuliasematyöskentely oli ripeää ja tehokkaasti harjoiteltua. Pelkkiä kuulia ei tykeillä kuitenkaan ammuttu.

Etenkin kenttätaisteluissa tiiviisiin muodostelmiin, linjataktiikan mukaisesti koottuihin sotamiesrivistöihin, ammuttiin sirpaleammuk- sia eli kartesseja, haulipanoksia, jotka aiheuttivat hirvittävää jälkeä ihmisille ja hevosille.⁴³

Kustaa III oli suhteellisen kiinnostunut tykistön kasvattamisesta ja kehittämistä. Vuonna 1724 tykistön vahvuus oli noin 2 000 miestä ja lukumäärä kasvoi vuoteen 1793 mennessä 3 600 mieheen. Esimerkiksi vuonna 1794 koko Ruotsin tykkiarsenaali koostui 482 kanuunasta, haupitsista ja mörssäristä, joista Suomeen oli asetettu 97 kappaletta.⁴⁴

Larsin elämä pyöri nyt Taalainmaan metsien ja Tukholman jälkeen Uudenmaan rannikolla ja tykkien ympärillä. Elämä oli muuttunut siten, että hän oli perheensä lisäksi uuden yhteisön, tykkikomppanian jäsen. Jalkaväessä ruotusotilaiden elämänkulku oli paikallisyhteisössä sotilastorpan viljelyä. Sotilaallisia harjoituksia oli harvoin. Tykkimiehet lienevät harjoitelleet erityisammattilaisina useammin. 1770-luvun tykkimiehen maailmassa komppania ja kasarmi oli omanlainen pienyhteisö, elämän keskiö, jossa moni arkinen aherrus tapahtui. Yhdeksänkymmenen kahdeksan miehen joukossa aina joku oli sairaana, joku kenties teeskenteli sellaista töitä vältelläkseen, joku taas oli komennuksella. Komppanian päällikkö oli miehille kuin ankara isä, sillä kuri ja ruumiilliset rangaistukset olivat kovia, ainakin teoriassa.⁴⁵

Konstaapelit vastasivat ryhmänjohtajien taivoin miesten arkihuolista ja kurista siinä määrin, että työt tulivat jollain siedettävällä tavalla tehdyksi riittävän usein. Äksiisiäkin oli ja tykkimiesten tehtävänä oli saada tykki tulivalmiuteen mahdollisimman nopeasti. Tarkkuutta vaativaan tehtävään tykillä ampujaksi valikoitui tarkkasilmäisiä tai itse konstaapeli, jonka valtakuntaa tykki miehistöineen olivat. Tykkimiehet erosivat ruotujakoismiehistä siten, että heidät värvättiin paitsi jalkaväkeä suuremmalla palkalla myös pestin määräaikaisuudella, jonka vuosimäärä vaihteli usein 3–9 vuoden välillä.⁴⁶

Ensimmäinen konstaapelikunta

Larsin sotilasäksiisit pyörivät konstaapelikunnan ympärillä. Larsin lähiesimies ja varsinais-

sena konstaapelikunnan ja samalla tykin johtajana toimi Nils Evert, konstaapelikokelas (*Lär Constabel*) numerolla 2. Hän oli syntynyt Uplannissa ja oli naimisissa. Iältään Nils oli vain 25-vuotias ja pituudeltaan puoli tuumaa Larsia lyhyempi. Hänen vaikutuksensa Larsin elämään oli varmasti suuri. Tässä suhteessa varmasti auttoi yhteinen tausta ruotsalaisina tulokkaina. Aliupseerikunnasta Larsin alimpana esimiehenä toimi Petter Hallberg -niminen 34-vuotias furiiri eli majoittaja. Hän joutui kuitenkin toimimaan konstaapelin palkalla. Hallberg oli syntynyt Smoolannista ja hän oli naimisissa. Heillä lienee ollut tietotaitoa tykkien käsittelystä jo Ruotsin puolelta, mikä selittäisi alipäällystön ruotsalaisuutta.⁴⁷

Viereisellä sivulla olevaan taulukkoon on koottu Larsin konstaapelikunnan miehet eli hänen läheisimmät työtoverinsa sotaväessä.⁴⁸ Miehet muodostivat taustaltaan sangen monenkirjavan joukon: ruotsalaisia, turunmaalaisia, uusmaalaisia, hämäläisiä ja savolaisia. Kielioiltaan komppania lienee ollut ruotsinkielinen, joskin täysin suomenkielisiltä alueilta tulleita miehiä on joukossa. Nimistöstä voi päätellä monien saaneen palvelukseen astuessaan sotilasnimien, joillakin se on voinut olla vanha nimi tai sen muunnos. Esimerkiksi nimi Anglin Hämeestä lienee väännös jostakin suomenkielisestä nimestä. Etupäässä komppania eli kuitenkin ruotsinkielisellä alueella ja ympäristössä. Nimet ovat taulukossa alkuperäisessä rulliin kirjatussa asussaan.

Mikä oli Lars Dahlbergin asema sotilasyhteisöään laajemmassa kuvassa? Suomen 1700-luvun talonpoikaisessa yhteiskunnassa, jossa noin 95 prosenttia väestöstä toimi maatalouden piirissä, rivisotilaat edustivat oikeastaan oman aikansa keskiluokkaa. Ihmisen asemaa tai statusta voi tietysti määritellä monin tavoin vaikapa varallisuuden, palkan, säädyn tai ammatin mukaan. Perinteinen jako valtiopäivien edustajiston mukaisiin säätyihin (aateli, papisto, porvaristo, talonpojat) ei kuitenkaan ole erityisen mielekäs Ruotsissa, eikä etenään Suomen puolella.⁴⁹

Ihmisten varallisuus jakaantui sekin vahvan epätasaisesti. Vain muutamat omistivat paljon,

suurin osa ei juuri mitään. Maaomaisuus oli tärkeä vaurauden lähde, mutta ammattimaistuminen ja erikoistuminen eri kaupan alan ammatteihin ja elinkeinoihin oli kasvussa. Kaupungeissa asui esimerkiksi laivureita, laitureita, räätäleitä, tynnyrintekijöitä, postimiehiä ja jopa peruukintekijöitä. Oikeastaan selkein tapa havainnollistaa ihmisten käsityksiä omasta itsestään, arvostaan ja arvostuksistaan tapahtuu historiantutkimuksessa negatiivisesta näkökulmasta, oikeustapausten kautta. Alioikeuksien pöytäkirjat ovat täynnä pikku tappeluita, riitoja ja kiistoja, joita oikeudessa ratkottiin. Riidoissa oli yleensä kyse ihmisten kunniansta. Kulttuuri oli vielä monella tapaa väkivaltainen nykyaikaan verrattuna.⁵⁰

1700-luvulla palvelusväkeä sai isännän oikeudella kurittaa surutta. Palkollisväen kurittamisesta käytiin laajaa keskustelua 1800-luvun puolivälin aikoihin myös sanomalehdissä.⁵¹ Naisten (aviovaimojen) kuritus kiellettiin vasta 1900-luvun alussa. Väkivalta oli ennen kaikkea aikuisten miesten keskinäistä väkivaltaa: nujakoita, tappeluksia, hakkaamisia, pieksemisiä ja ojentamista. Yleisin riitojen kaava oli perinteinen olutpenkkiriita, jossa oli nautittu alkoholia keskinäisen miehisen veljeyden ilmapiirissä. Sitten oltiin humalluttu, minkä seurauksena joku oli kaivanut vanhan riidan esiin tai esittänyt suullisen loukkauksen. Tähän oli vastattu yleensä painien tai nyrkeillä, joskus kättä pidemmällä. Erytisen yliedustettuina väkivalta-tilastoissa esiintyivät sotilaat.⁵²

Yksi kiintoisimpia väkivallan muotoja oli tilanne, jossa sotilaana olevan entisen rengin ja hänen vanhan isäntänsä välille syntyi tappelu. Tällaisen riidan kulusta voi päätellä paljon. Renkinä olleessaan mies oli vielä palkollinen ja palvelusväkeä, siis isäntävallan alainen. Kun hänet oli värvätty sotilaaksi, oli palkolliselämä taakse jäänyttä ja sotilas oli isäntävallasta vapaa kruunun mies. Tällaiset riidat, joissa ihmisten vanha ja uusi status kohtasivat, olivat herkkiä paikkoja miehen kunnialle ja erityisesti silloin syntyi paljon riitoja.

Kaupungeissa porvaristo vahti ja kirjelmöi valituksia kurittomien tykkimiesten elämästä. Tykkimiesten alhainen palkka oli huolenaihe. Se

Lars Dahlbergin konstaapelikunnan tykkimiehet 15.7.1775

Nro	Nimi	Kotipaikka	Siviilisäätö	Ikä
3	Morten Ståhl	Häme	naimaton	26
4	Mats Skog	Turunmaa	naimisissa	36
5	Isack Granat Ollut sairaana pääkatselmuksen aikana.	Lindköpingin lääni	?	23
6	Olof Idh Ollut komennettuna Sveaborgiin pääkatselmuksen aikana.	Örebron lääni	naimaton	20
7	Anders Anglin Uudelleen värväytynyt.	Häme	naimaton	28
8	Johan Gabriel Palm Ollut sairaana edellisessä ja nykyisessä pääkatselmuksessa.	Tukholma	naimaton	25
9	Matts Flink	Häme	?	30
10	Erich Een (Häntä ennen Anders Wass.)	Uusimaa	naimisissa	25
11	Christian Staf	Häme	naimaton	24
12	Reinhold Svärd Värvätty 11 vuodeksi. Edellisessä pääkatselmuksessa numero ollut vapaa..	Turunmaa	naimaton	25
13	Daniel Qvist	Savo	naimaton	32
14	Adam Green Välillä ollut erotettuna, uudelleenvärvätty.	Uusimaa	naimisissa	30
15	Matts Casten	Turunmaa	naimisissa	34
16	Anders Holm	Tukholma	naimisissa	22
17	Lars Dahlberg	Taalainmaa	naimaton	29
18	Hindrich Kläin	Häme	naimisissa	40
19	Vapaana			
20	Johan Ringström saanut eron 1773 pääkatselmuksessa hajonneen vasemman polven takia. Hänen tilalleen tullut Erick Wilckman Uudeltamaalta, 18-vuotias ja naimaton.			

pakotti heidät täydentävään elinkeinonharjoitukseen, mikä taas loi jännitteitä suhteessa käsityöläis- ja porvariselinkeinojen harjoittajiin.⁵³

Tykkimiehenä Lars Dahlbergin voi siis todeta olevan aikakauden eleyssä todellisuudessa niiden välillä, jotka omistivat ja niiden, jotka elivät ahdingossa. Dahlberg elää koko ajan isojen herrojen vaikutuspiirissä, mutta näitä on lopulta vain kourallinen, armeijassa päällystöt. Suurin osa ihmisistä oli hänen kanssaan samanarvoisia, huonommassa asemassa elävää palkollisväkeä tai jossain määrin varakkaampia käsityöläisiä, elinkeinonharjoittajia tai pienporvaristoa. Dahlbergin arvoa ja asemaa määrittä oikeastaan eniten hänen kädentaitonsa ja sen

kautta nautittu arvostus.

Tykkimiehen palkka oli yli 60 prosenttia korkeampi kuin ruotusotamiehen. Vertailu ansioiden välillä on kuitenkin hyvin vaikeaa monesta syystä, erityisesti siksi, että ruotusotilas sai palkkansa luontaistuotteina kun taas värvätylle tykkimiehelle maksettiin inflaatiolle herkkää rahapalkkaa.⁵⁴ Rykmenttien palkkaus oli korkeampien upseereiden erityisosaamista arvostavaa. Tykistön eversti sai palkkaa 1800 taalera, everstiluutnantti 1000 ja majuri 750 taalera. Nämä upseerit olivat niin sanottua rykmentinupseeristoa, tietynlaista esikuntaväkeä. Kapteenit, luutnantit ja vänrikit elivät aliupseereiden kanssa miehistön karun elämän jakaen.

Heidän palkkansa olivat pienempiä. Kapteeni komppaniansa isäkahmona palkattiin vielä 450 taalerin ansioon, luutnantti sai 300, vänrikki 240 taaleria. Tykkijunkkari (*styckjunkare*) sai 180, kersantti 120, konstaapeli 96 ja konstaapelin opissa oleva konstaapelikokelas (*lärkonstapel*) 72 taaleria. Tykkimiehen palkka oli 54 taaleria. Näin ollen rykmentinkomentajan palkka oli noin 33-kertainen rivimieheen verrattuna. Palkanmaksu takkusi etenkin sota-aikoina ja erityisesti upseerit penäsivät alituisesti palkkärästejään kruunulta.

Vaikka upseerinpaikat olivat virkoja, oli rykmenttien varustamisen taustalla paljon yritysmäistä toimintaa. Tälle oli olemassa jo vuosisataiset taustat. Komppanian 98 miehen joukossa oli myös erityistaitoisia miehiä. Lars Dahlberg oli komppanian ainoa kirvesmies. Koko komppaniassa oli yhteensä yhdeksän käsityötaitoa korostavan merkinnän saanutta miestä. Joukossa oli muun muassa kaksi räätäliä, sorvari, suutari, tuolintekijä ja maalari.⁵⁵

Larsin viimeiset vuodet ja päätäntö

Larsin palvelusajalla käytiin Kustaa III:n Venäjän sota 1788–1790. Helsinki ja Viapori toimivat sodan aikana merkittävänä joukkojen kokonamiskuljetusten ja siirtojen keskuksina. Varmaa tietoa siitä, osallistuiko Lars taisteluihin ei ole, sillä tykistön rauhanajan organisaatio hajotettiin sodan aikana. Tykistöä osallistui sotaan maajoukoissa, linnoituksissa ja laivoilla. Vanha kapteeni Sjöblad in tykkikomppania, joka sodan aikana tunnettiin esimiehensä mukaan nimellä Ehrenströmin komppania, sijoitettiin ainakin

sodan alussa Viaporiin. Kenttäarmeijassa tykkimiehiä saatettiin myös kouluttaa pikaisesti maarykmenttien miehistöön. Joka tapauksessa sota-aika näkyi tykkimiesten elämässä tavalla tai toisella hyvin poikkeavana ajanjaksona.⁵⁶

Larsin elämän viimeisistä vaiheista löytyy useita tietoja kirkonkirjoista. Pernajan rippikirjojen tietojen mukaan Lars erosi armeijasta vuonna 1801, muutti Jackarbystä Porvoosta Pernajan Isnäsiin Rosenlund-nimiseen taloon. Larsin vaimo Anna Eriksdotter kuoli 1815, minkä jälkeen Lars meni vielä kolmannen kerran naimisiin, tällä kertaa Maria Lisa Eriksdotterin kanssa. Liitto ei kuitenkaan kestänyt pitkään, sillä Larsin värikäs elämäntaival päättyi 11. joulukuuta vuonna 1818. Larsin kuolinsyyksi merkittiin *slag* eli sydänkohtaus.⁵⁷

Viime vuosina kehittyneet arkistotietokantapalvelut mahdollistavat tässä artikkelissa käytetyn tutkimusotteen edellyttämän laajojen aineistomäärien läpikäytämisen, mikä aikaisempina vuosina olisi vaatinut mikrofilmien tilaamista sokkona Suomeen tai Ruotsiin suuntautuneita arkistomatkoja sisältäen sitkeää asiakirjatilauslappujen täyttämistä.

Lars Dahlbergin elämäntaival antaa yksittäisen ihmisen kasvat 1700-luvulla Suomeen siirretyille ruotsalaissotilaille. Hänen kohtalonsa on yksittäinen esimerkki, mutta se valaisee varmasti yleisemminkin Suomeen lähden taustalta todennäköisesti löytyviä inhimillisiä syitä. Elämisen edellytysten häviäminen kotiseudulta sai miehen lähtemään elannon hakuun muualle ja tällaisen miehen oli helppo tarttua kohdalleen osuneeseen pestimahdolli-

Artilleryman Lars Dahlberg (1746-1818): a case study on searching for a soldier of Swedish background and his reasons for staying in Finland • The article examines the fate of Lars Dahlberg (1746-1818), a military artilleryman recruited to serve in Finland. How has his story been built up by combining information from military documents and Finnish and Swedish church records? Someone called Lars Persson, from Mora parish, was found on the basis of information about his birth date and province; he left Dalarna for Stockholm and enlisted in the artillery corps to serve in Finland in Captain Sjöblad's artillery company in 1775. Lars appears to have got his name when he signed up for service. Among the reasons for his departure from Sweden lay the tragic deaths of numerous close relatives within a short space. In the 1770s Helsinki-Viapori was a typical fortress city, a twin city that was growing rapidly. Artillerymen and Lars with his carpenter's skills made an impact in the city in good times and bad. Lars resigned from the army in 1801 and lived for the rest of his life in Porvoo and Pernaja. Lars's wife Anna Eriksdotter died in 1815, after which Lars got married for a third time, to Maria Lisa Eriksdotter. Lars died on 11 December 1818 of a heart attack. His eventful course of life is one of the living proofs of the migration and integration of Swedish soldiers into Finland.

suuteen. Mitään syytä kotiin palaamiseen ei enää ollut, joten avioituminen ja Suomeen jääminen alkoi näyttää paremmalta vaihtoehdolta kuin Ruotsiin palaaminen, jossa elämä oli ollut läheisten kuoleman täyttämää. ■

Tämä artikkeli on vertaisarvioitu.

Fil. tri Ville Sarkamo toimii tutkijana Jyväskylän yliopistossa.

Viitteet

- 1 SE/KrA, Generalmönsterrullor (GMR), vol. 1711, Artilleriregementet 1775: *sp* (kuva 310).
- 2 Nykymitoissa 165,8 cm. Ruotsalaisten 1700-luvun pituusmittojen mukaan jalka oli 0,297 cm ja tuuma 2,4742 cm.
- 3 Artikkelin perustuu kirjoittajan Hirsensalmen Dahlbergit -sukuseuralle tekemälle tilaustyölle.
- 4 SE/KrA, GMR, vol. 1711, Artilleriregementet 1775: *sp* (kuva 310); KA, Porvoon ruotsinkielisen tuomioseurakunnan rippikirjat.
- 5 Tutkimuksessa on käytetty kirkonkirjoja ArkivDigital-palvelun kautta. Tutkimustavarten on käyty läpi 43 Taalainmaan seurakunnan kirkonkirjat. ArkivDigital-palvelun (<http://www.arkivdigital.se>) kautta luettavien kirkonkirjojen kuvanumerot poikkeavat Ruotsin arkistolaitoksen ylläpitämän vastaavan palvelun kuvanumeroista.
- 6 SE/ULA, Stora Tuna kyrkoarkiv, C:5 1737–1750: *sp* (kuva 124).
- 7 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv (Mora kyrkoarkiv), C:4 1738–1770 (kuva 95). Bågg-etuliitteen alkuperän selvityksessä apuna oli fil.tri Merja Uotila, joka löysi asiaa koskevan keskusteluketjun ruotsalaisilta sukututkimussivustoilta.
- 8 Sotilaiden nimenannosta Vuorimies 1993: 76–82, 88.
- 9 SE/KrA, GMR, vol. 1711, Artilleriregementet 1775: *sp* (kuva 310).
- 10 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, C:4 1738–1770: 90.
- 11 Vrt. Vuorimies 1993: 76–82, 88.
- 12 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, C:4 1738–1770: 90.
- 13 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, AI:5c 1770–1774, sivulta 565 alkaen Moran komppania, katekismuksen tenttausluettelot.
- 14 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, EI:1 1731–1763: *sp* (kuva 21).
- 15 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, AI:4b 1758–1769: *sp* (kuva 103); sama, C:4 1738–1770: 190, Anna nro 57.
- 16 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, AI:3b 1732–1757: 281.
- 17 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, C:3 1717–1738: 22.
- 18 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, C:3 1717–1738: 22.
- 19 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, AI:4b 1758–1769: *sp* (kuva 103).
- 20 Esimodernin ajan nimistöstä Kotilainen 2008.
- 21 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, F:4 1754–1760: 143.
- 22 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, F:4 1754–1760: 143. ”I sorgen efterläter man Bogg Per Larsson i Kråkberg med hwilcken hon – – i kiärlek lefwat något öfwer 14 Åhr – – med 4 Barn, 3 söner och en dotter af hwilcka 2 söner är förut med döden afgångne, de andra båda lefwa efter, och förstå inte rätt och sakna sit moder.”
- 23 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, AI:3b 1732–1757: 281; sama, C:4 1738–1770: 168.
- 24 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, AI:5b 1770–1774: 323.
- 25 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, F:6 1770–1772: *sp* (kuva 108–109). Avioliitoista ja sukupuolisuheteista erityisesti Miettinen 2012 ja 2015. Ks. myös Saarimäki 2010.
- 26 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, AI:5b 1770–1774: 323; sama, F:6 1770–1772: *sp* (kuva 109).
- 27 SE/ULA, Gagnef kyrkoarkiv, F:5 1770–1775: *sp* (kuva 132).
- 28 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, AI:6b 1775–1785: 143, 142.
- 29 SE/ULA, Mora kyrkoarkiv, AI:7b 1786–1796: 405; sama, F:8 1776–1801: *sp* (kuva 211).
- 30 SE/RA, Mantalslängder 1642–1820, Kopparbergs län vol. 125: 200 (1774); sama, vol. 126: 196 (1775). Manttaaliluettelossa merkinnän ”Bogg Per Larssons Enka” kohdalla on lisäys ”son i Stockholm”.
- 31 Numero 17 Lars Dahlbergjä koskeva merkintä suomeksi: ”Tykistörykmentin Sjöbladins kompaniasta vuoden 1775 rulla: Tykkimies, numerolla 17 Jöran Bäck on karannut 17. syyskuuta 1774. Hänen tilalleen päivämäärällä 16. seuraavaa lokakuuta otettu sisään, värvätty ja hyväksytty kuuden vuoden pestille [Capitulanten] numerolla 17: 17 Lars Dahlberg, syntynyt Taalainmaalla, pituus 5 jalkaa 7 tuumaa. Ollut palveluksessa 8/12 vuotta eli 8 kk. Ikää 29 vuotta ja 1 kk. Naimaton. Kirvesmies Hyväksytty.” Alkuperäinen ruotsiksi: ”Handlangare. N:o 17 Jöran Bäck Rymdh datum. 17 september 1774. I stället datum 16. där på föllande October införd anvärfde och approberade 6 års Capitulanten uti No: 17 Fot: 5 Tum: 7. Lars Dahlberg, född i Dalarne. Capit. Af Den 6. October 1774 på 6 år. 8/12, Ålder 29 1/12. Ogift. Timmerkarl. Approberades.”
- 32 Vrt. Claëson 1994: 55.

- 33 Vuorimies 2015: 23. Viaporin rakennusprojektista tykistön näkökulmasta erityisesti Claëson & Grenander 1994: 285–298.
- 34 Hatakka 2015.
- 35 Sotateollisuudesta Grenander 1994: 299–320. Hyvä tietopaketti Viaporista löytyy Ehrensverd-seuran verkkosivuilta: Augustin Ehrensverd (1710–1772).
- 36 Hedberg 1964: 70–82; Claëson 1994: 53–55.
- 37 KA, Porvoon ruotsinkielisen seurakunnan kirkonkirjat, syntyneiden ja kastettujen luettelot 1779–1795, Pernajan kirkonkirjat, rippikirjat 1805–1815: 280.
- 38 Ks. Vuorimies 2015: 23.
- 39 Ks. erit. Gustafsson 2015.
- 40 Vuorimies 2015: 51.
- 41 Aikakauden poliittisesta, sotilaallisesta ja taloudellisesta kokonaiskuvasta ja kehityksestä laajemmin Karonen 2008. Tykistöstä erit. Claëson 1994; Suomessa olleesta tykistöstä erit. Hedberg 1964.
- 42 Claëson & Granander 1994: 285–298.
- 43 Hedberg 1993; Åberg & Göransson 1976; Mankell 1866. Hyvät perustiedot tykistöstä löytyvät Hans Högmanin verkkosivustolta, joka kattaa monipuolisesti Ruotsin ajan sota-joukot.
- 44 Tykistöorganisaatiosta erityisesti Claëson 1994: 41–61.
- 45 Tykkimiesten oikeudenhoidosta Holmberg 1994: 228–234.
- 46 Aila Narva (2002: 70) tarjoaa hyvän yleis-tajuisen ja kattavan esityksen hyvällä kuvituk-sella 1600–1700-lukujen sotilaiden elämästä. Åberg & Göransson 1976.
- 47 SE/KrA, GMR, vol. 1711, Artilleriregementet 1775: *sp* (kuva 307).
- 48 SE/KrA, GMR, vol. 1711, Artilleriregementet 1775: *sp* (kuva 307–310).
- 49 Karonen 2008. Sotilashenkilöiden sosiaalisesta asemasta Vuorimies 2015: 45.
- 50 Hyvä perusteos kunniasta ja väkivallasta on Matikainen 2002. Sotilaskunniasta ks. Sarkamo 2011.
- 51 Sarkamo: artikkelikäsikirjoitus.
- 52 Talvitie 2014; Lappalainen 1998.
- 53 Liliequist 1999: 174–202. Porvareiden ja tykkimiesten suhteista tarkemmin Holmberg 1994: 217–221.
- 54 Högman: ”Artilleriet i Sverige.
- 55 Käsiyöläisistä ks. erit. Uotila 2014.
- 56 Ulfhielm 1994: 398–467, 401.
- 57 KA, Porvoon ruotsinkielinen tuomiokirkko-seurakunnan arkisto, Rippikirja 1786–1794: 307, 1795–1802: 111; KA, Hämeenlinna, Pernajan seurakunnan arkisto I Aa, Rippikirja 1794–1804: *sp*, 1805–1815: 280, 1816–1825: 146; sama, I F, Kuolleiden ja haudattujen luet-telot: *sp*; Pirkko Karjalaisen laatimat muistiin-panot kirkonkirja-aineistosta Hirvensalmen Dahlbergit ry:n kokoelmissa.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

Hirvensalmen Dahlbergit ry:n sukuseuran arkisto
Pernajan kirkonarkisto
Porvoon ruotsalaisen tuomioseurakunnan kirkonarkisto

Riksarkivet, Tukholma (SE/RA)

Mantalslängder 1642–1820, Kopparbergs län

Krigsarkivet, Tukholma (SE/KrA)

Generalmönsterrullor

Landsarkivet i Uppsala (SE/ULA)

Gagnef kyrkoarkiv
Mora kyrkoarkiv
Stora Tuna kyrkoarkiv

Kirjallisuus

”Augustin Ehrensverd (1710–1772)”. Ehrensverd-seuran verkkosivusto, <<https://www.suomenlinnatours.com/augustin-ehrensverd>> (luettu 29.3.2018).

Claëson, Sten 1994: ”Artilleriets fredsorganisa-tion”. *Kungl. Artilleriet: Frihetstiden och Gus-tav III:s tid*, toim. Sten Claëson. Stockholm: Militärhistoriska förlaget.

Claëson, Sten & Gunnar Grenander 1994: ”Fästningsartilleriet och Sveaborg”. *Kungl. Artilleriet. Frihetstiden och Gustav III:s tid*, toim. Sten Claëson. Stockholm: Militärhis-toriska förlaget.

Grenander, Gunnar 1994: ”Krigsindustrin”. *Kungl. Artilleriet. Frihetstiden och Gustav III:s tid*, toim. Sten Claëson. Stockholm: Militärhis-toriska förlaget.

Gustafsson, Sofia 2015: *Leverantörer och profi-törer. Olika geografiska områdens och sociala grupperns handel med fästningsbygget Sveaborg under den första byggnadsperioden 1748–1756*. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societeten.

Hatakka, Sampsa 2015: ”The provisioning of the military construction workers of Sveaborg 1747–1752: the magazine supply system in peacetime”. *Sjuttonhundratalet: Nordic Yearbook of Eighteenth-Century Studies* 12: 95–116.

Hedberg, Jonas 1964: *Kungliga finska artillerirege-mentet*. Skrifter utgivna av Svenska littera-tursällskapet i Finland 404. Helsingfors: SLS. — 1993: *Kungl. artilleriet. Karl XI:s och Karl XII:s tid*, toim. Hans Ulfhielm. Stockholm: Militärhistoriska förlaget.

Holmberg, Sven R. 1994: ”Artilleriets manskap”.

- Kungl. Artilleriet. Frihetstiden och Gustav III:s tid*, toim. Sten Claëson. Stockholm: Militärhistoriska förlaget.
- Högman, Hans (julkaisuvuosi ei tiedossa): "Artilleriet i Sverige". Hans Högmanin Militaria-verkkosivusto, <<http://www.hhogman.se/artilleriet.htm>> (luettu 29.3.2018).
- Karonen, Petri 2008: *Pohjoinen Suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. Helsinki: WSOY.
- Kotilainen, Sofia 2008: *Nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle*. Bibliotheca Historica 120. Helsinki: SKS.
- Lappalainen, Mirkka (toim.) 1998: *Five Centuries of Violence in Finland and the Baltic Area*. Helsinki: Academy of Finland.
- Liliequist, Jonas 1999: "Violence, honour and manliness in early modern Northern Sweden". *Crime and Control in Europe from the Past to the Present*, toim. Mirkka Lappalainen & Pekka Hirvonen. Helsinki: Academy of Finland.
- Mankell, Julius 1866: *Anteckningar rörande svenska regementenas historia*, 2. painos. Örebro.
- Matikainen, Olli 2002: *Verenperijät. Väki-valta ja yhteisön murros itäisessä Suomessa 1500–1600-luvuilla*. Bibliotheca Historica 78. Helsinki: SKS.
- Miettinen, Tiina 2012: *Ihanteista irrallaan. Hämeen maaseudun nainen osana perhettä ja asiakirjoja 1600-luvun alusta 1800-luvun alkuun*. Tampere University Press.
- 2015: *Piikojen valtakunta. Nainen, työ ja perhe 1600–1700-luvuilla*. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Narva, Aila 2002: *Tiedonjyväsiä. Asiakirja-aineistojen käyttäjän opas*. Helsinki: Kansallisarkisto.
- Saarimäki, Pasi 2010: *Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit. Esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keskisuomalaisella maaseudulla*. Jyväskylä Studies in Humanities 138. Jyväskylä yliopisto. Verkkojulkaisuna osoitteessa <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3830-7>>.
- Sarkamo, Ville: Julkaisematon artikkelikäsi-kirjoitus väkivaltakulttuurista ja kurituksesta 1700–1900-luvuilla. Tekijän hallussa.
- 2011: *Karoliinien soturiarvot. Kunnian hallitsema maailmankuva Ruotsin valtakunnassa 1700-luvun alussa*. Jyväskylä Studies in Humanities 167. Jyväskylän yliopisto. Verkkojulkaisuna osoitteessa <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4533-6>>.
- Talvitie, Petri 2014: "Black markets and desertion: soldiers' criminality in Helsinki 1748–1757". *Sjuttonhundratals: Nordic Yearbook of Eighteenth-Century Studies* 11: 45–68.
- Ulfhielm, Hans 1994: "Artilleriet i kriget". *Kungl. Artilleriet. Frihetstiden och Gustav III:s tid*, toim. Sten Claëson. Stockholm: Militärhistoriska förlaget.
- Uotila, Merja 2014: *Käsityölläinen kyläyhteisönsä jäsenenä. Prosopografinen analyysi Hollolan käsityölläisistä 1810–1840*. Jyväskylä Studies in Humanities 237. Jyväskylän yliopisto. Verkkojulkaisuna osoitteessa <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5943-2>>.
- Vuorimies, Heikki 1993: "Laukaan komppanian sotilasnimistä sekä joitakin uusia havaintoja sotamiesten nimeämisprosessista". *Genos* 64(2): 76–82.
- 2015: *Suuren Pohjan sodan jälkeen Hämeen siirretyt ruotsalaisotilaat noin vuoteen 1760*. Jyväskylä Studies in Humanities 258. Jyväskylän yliopisto. Verkkojulkaisuna osoitteessa <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6283-8>>.
- Åberg, Alf & Göte Göransson 1976: *Karoliner*. Malmö: Bra böcker / Förlags AB Wiken.